

'In het volgende dorp, dáár praten :

Door F. Jansen en M. Gerritsen

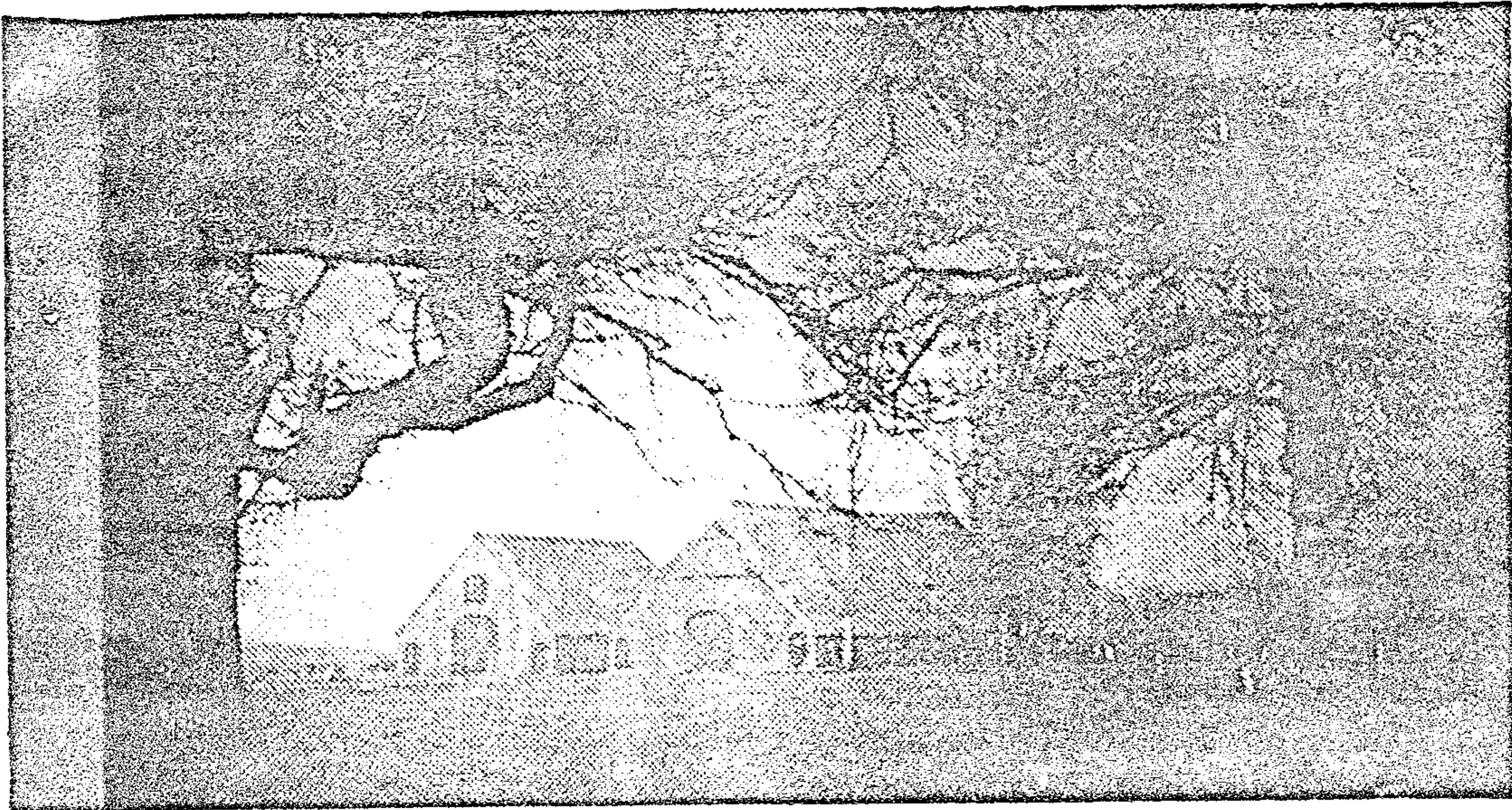
'Hebt u even tijd om wat woorden uit te spreken?' Deze merkwaardige vraag, die de dialectoloog en taalsocioloog G. G. Kloeke vijftenzestig jaar geleden aan plattelandsbewoners begon te stellen, heeft de taalwetenschap belangrijk verder gebracht (zie Achterpagina van 15 en 22 augustus). Eén van Kloeke's fietstochten hebben de schrijvers van deze serie nagefietst: door het land van Vollenhove, de polder Mastenbroek en rond Elburg aan het — huidige — Veluwemeer.

Professor Kloeke hield op zijn tochten nauwkeurig een dagboek bij met aantekeningen over het landschap, de mensen, en — vooral — hun taal. Daarom was het goed mogelijk één van die tochten nog eens te maken. We kozen daarvoor die van 12 tot en met 17 juli 1920 uit, en gingen precies zestig jaar later op pad. We bezochten niet alleen dezelfde dorpen, maar deden ook ons best familie te vinden van de dialectsprekers die hij geïnterviewd had. Bovendien lieten we deze mensen een kopie van het woordenlijstje 'vertalen' dat Kloeke gebruikte, en stelden we verder ook dezelfde vragen.

Helemaal identiek was deze 'replicatocht' natuurlijk niet. Kloeke noteerde ter plekke alle gegevens in fonetisch schrift en sukkelde van de ene leuke band naar de andere. Wij maakten het ons gemakkelijk met een cassetterecordertje en racefietsen. Bovendien noteert Kloeke nog wel eens dat hij alweer opstapt terwijl de spreker nog moeizaam met zijn woordenlijstje bezig is, omdat hij hem niet dialectvast genoeg vindt. Zo kritisch waren wij nu niet.

Zoals te verwachten was, is er sinds 1920 veel veranderd van de niet-taalkundige zaken die Kloeke beschrijft. Waar toen verlatenheid heerste, bijvoorbeeld tussen Grafhorst en Vollenhove ("Een zeer leege streek, geen huis te zien") klinkt nu het ahóí van de plezierschippers.

Wat de taalkundige aspecten betreft is het minder makkelijk de verschillen en overeenkomsten te voorspellen. Indien

Kloeke het met zijn theorieën bij het verkeerde eind had en het sociaal-psychologische aspect van taalverandering niet zo belangrijk is als hij meende, hebben we geen enkele reden om dezelfde verschijnselen te verwachten als hij telkens tegenkwam, zoals de opmerkingen over taalverschillen, de uitgesproken meningen over de taal in een ander dorp en de hypercorrecte taalvormen. Vinden we dergelijke verschijnselen wél, dan kunnen we concluderen dat Kloeke's theorieën in de grond juist zijn.

Trots

Een van de overeenkomsten met Kloeke's waarnemingen die meteen al opvielen was, dat iedereen al veel over het eigen dialect had nagedacht. Hoewel we onze zegslieden overvielen met onze vragen, was één opmerking meestal al voldoende om hun een vloed van observaties en opinies te ontlokken. Zo verklaart de woordvoerder van een groep tieners in Dalfsen die we in een café interviewden, onder luide bijval van anderen: "Wie praot hier verschrikkelijk plat. Als die van Zwolle hier komen, die verstaan ons praktisch niet." Een echtpaar in Genemuiden, waarvan de vrouw autochtoon is en de man uit Vollenhove komt, vertelt ook vol trots dat ze al jaren gelukkig getrouwd zijn maar toch ieder hun eigen dialect hebben behouden. De vragenlijst had ook nu niet

te lijden van gebrek aan belangstelling. In de loop van het interview stroomden de dialectsprekers toe om ook hun zegje te doen en vaak zelfs de geïnterviewde te corrigeren. In de helft van de gevallen verbeterden kinderen de oudere dialectsprekers, een blijk van taaië levenskracht van het dialect.

Meestal liet één van de partijen zich bij een dergelijk meningsverschil wel overtuigen, maar in enkele gevallen hebben we werkelijk een geval van variatie betrappt. Bijvoorbeeld in het Elburgse, waar vader (87 jaar) zegt wat ook Kloeke noteerde, namelijk hi gript (grijpt), terwijl de kinderen (begin zestig) er grept van maken. Deze variatie is een voorbeeld van taalverandering in wording, want de laatstgenoemde vorm heeft natuurlijk de meeste kans om doorgegeven te worden aan het nageslacht. De sprekers zijn zich terdege bewust van dergelijke veranderingen. Een tiener uit Barnsbeek die het zelf over tuun heeft, terwijl een oude dorpsgenoot het bij hof houdt, zegt hardvochtig: „Hof, nee, dat is echt iets voor de oude generatie." Dit bewustzijn van dialectverandering bij ouderen is echter nog veel sterker bij ouderen aanwezig. Sommigen vinden dat de jongeren er maar een rotzooitje van maken: „Op de streekschool nemen ze het dialect van elkaar over en dan denken ze dat ze goed dialect

spreken, maar dan is het eigenlijk een allegaartje."

De meeste (groot)ouders zijn gunstiger gestemd over de slechte dialectkennis van hun (klein)kinderen: „We hebben een kleinzoon die woont hier en die kan geen Elburgs meer, dan zeg ik wel eens 'Jongen jij kan helemaal geen Elburgs praten met ons.'" Hoewel het wat spijtig klinkt, vindt opa het niet zo erg. Zo ligt het ook bij de Wilsumse grootouders, die vol trots medelen dat de kleinkinderen niet meer weten dat het huussie we is en dat ze opa en oma vaak toevoegen: "Praat toch niet zo Wilsummers."

Geutedrieters

De tongen komen helemaal goed los, als het dialect van de omgeving ter sprake komt. Vrijwel overal kregen we iets te horen als: "In het volgende dorp, dáár praten ze pas raar." De Vollenhover onderscheidt zijn dorpsgenoten van die uit Sint Jansklooster (drie kilometer verderop) zó: "Wij zeggen kuukies en zij koekies, wij koeke en zij koek." Bij navraag in Sint Jansklooster blijkt dit te kloppen en ook omgekeerd als herkenningsmiddel te werken. De meisjes van Nieuwleusen herkennen hun vrijers uit Heino aan hun mulle tegenover hun eigen meulen 'molen'. De Kampenaars hebben volgens de Hasselters een hele rare taal, en in De Zaik zeiden ze tegen

ze raar!

ons hetzelfde als lang geleden tegen Kloeke: "In IJsselmuiden, daar breien (brouwen) ze." Voor de Wilsummers tenslotte staan de Grafhorsters, er gekleurd op: "Van geloof bennen ze fijn, dat is een heel zwaar geloof, maar als je hoort wat een vieze praat ze er doorheen gooien! Daar zeggen ze - laat ik het maar voluit zeggen - kont tegen bips".

De teneur is duidelijk. De buren doen gek. Iedere plaats heeft wel een scheldnaam voor de omgevende steden en dorpen. Zwartsluizers kunnen de Dalfsenaren uitfoeteren met *Moppen*, de Zwollenaars met *Blauwvingers* en de Hasselters met *Skaopekuukies*, (schapekoekjes). Vollenhoviers schelden de arme Hasselters uit voor *Bleistaarters* (staart van een Blei, een soort vis), maar lopen kans zelf *Knollebieter* (knollebieter) naar het hoofd te krijgen. Veel gevoeliger worden de Vollenhoviers getroffen als ze *Geutedrieter* (gotenschijter) naar het hoofd geslingerd krijgen. Geen originele naam overigens, want de inwoners van tenminste twee andere stadjes blijken door de omringende dorpen ook zo genoemd te worden.

Zijkenhuis

Tenslotte gaven de dialectsprekers soms spontaan voorbeelden van hypercorrecties. De twee mooisten kwamen wel van een jongen die over zijn belevenissen in 'de stad' vertelde. Hij had daar, zeer tegen zijn zin, een tijdje moeten verblijven, in verband met een operatie. In de vreemde omgeving zette hij zijn beste beentje voor en liet zich de woorden *voordoor* en *zijkenhuis* ontvalen. De zuster had even na moeten denken voor ze begreep dat hij *voordeur* en *ziekenhuis* bedoelde. De fout is echter heel begrijpelijk als we in het oog houden dat deze spreker gewend is te en *eur* te zeggen waar ABN-sprekers *ij* en *oor* zeggen. Onze dialectspreker werd in het ziekenhuis zo geplaagd met deze uitglijder op het pad van het 'Goed Hollands', dat hij er voorgoed genoeg van had gekregen. Hij vertrouwde ons toe alleen nog maar in echte noodgevallen Hollands te zullen spreken. Het blijkt dus wel dat sinds 1920 niet zo veel veranderd is op het gebied van de houding ten opzichte van de taal. Kloekes theorieën kunnen tegen een stootje. (Slot volgt)